

УДК 821.111(17)''17''Свіфт

Ольга Смольницька

## ВІДТВОРЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НЕСТАНДАРТНОГО ФЕМІНІННОГО ПЕРСОНАЖА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ВИБРАНИХ САТИРИЧНИХ ПОЕЗІЙ ДЖОНАТАНА СВІФТА

Розглянуто різні аспекти українського перекладу поезій Джонатана Свіфта. Дослідження актуальне, оскільки письменник відомий здебільшого як автор «Мандрів Гуллівера» та памфлетів, і не оцінений у світі як поет. Наведено порівняння з українським контекстом. Біографічний аналіз демонструє паралелі між приватним життям і кар'єрою Дж. Свіфта й українських політичних діячів епох бароко і класицизму. Матеріал аналізу – вірші “Daphne” («Дафна») і “Phyllis, Or, The Progress of Love” («Філіс, або ж Поступування у любові»). До уваги взято жіночі персонажі – Дафну та Філіс. Із названими творами порівнюємо віршований пасквіль української барокової поетеси Олени Копоть-Журавницької (Жоравницької). Задіяно біблійний контекст і приклади творів Лесі Українки. Залучено тезаурусний, біографічний, компаративний, гендерологічний аналізи. Проілюстровано проблеми, з якими стикається перекладач під час інтерпретації Свіфтових віршів. Аналізовані тексти наведено в оригіналах і у перекладах Максима Стріхи («Філіс...») та авторки статті («Дафна»).

**Ключові слова:** переклад, поезія, гендер, сатира, бароко, класицизм.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Українська культура поглиблює зарубіжні зв'язки, проте для повнішого уявлення про світовий контекст вимагає теоретичного й практичного залучення творів інших літератур. У цьому плані перспективне мистецтво інтерпретації, тобто переклад. Зокрема, під час дослідження бароко і класицизму, а також вивчення біографій українських державних діячів цих епох, варто звернути увагу на романський (передусім італійський – близький освіченим українцям у ті часи) і германський контексти. Стосовно германського: несподівано актуальним стає саме англомовний, ірландсько-англійський, представлений сатиричними поезіями Джонатана Свіфта (Jonathan Swift, 1667–1745, народився і помер у Дубліні) – письменника, памфлетиста, релігійного діяча (що наближає діяльність цього автора до його попередника Дж. Мільтона). Проте цей автор досі не оцінений в Україні (і навіть у світі) як своєрідний поет, форма віршів якого оригінальна й досконала, а зміст – нетривіальний.

**Аналіз досліджень із цієї проблеми.** У науковому ракурсі цей письменник як поет лише починає відкриватися. Зокрема, у плані сучасних вітчизняних досліджень постає гендерний аспект віршів Дж. Свіфта ([12]), а також компаративний ([9]). Відповідно, варто розширити тематику і проблематику студій, здійснивши нові поетичні переклади.

В Україні «свіфтіана» відома більше у перекладацькому аспекті, причому на перший план виходять знамениті «Мандри Лемюеля Гуллівера», неодноразово перекладені українською мовою ще в добу Австро-Угорської імперії (1916 р.). Саме з цим твором асоціювалось ім'я Дж. Свіфта: його сатира на британське суспільство виявилася близькою й українським поглядам (Марко Вовчок, Леся Українка й ін.). Українська письменниця Віра Вовк (автонім Віра-Лідія-Катерина Селянська, Wira Selanski, 1926 р. н.) зауважує: «У дитинстві я захоплювалася Подорожами Гуллівера, але вбачала в них не сатиру, а радше казочну фантазію» [5]. (Оскільки письменниця народилася в Бориславі, а дитинство провела на Гуцульщині та Бойківщині, то Свіфтові твори, вочевидь, були відомі їй саме з австро-угорських «запасів»). Подібне сприйняття взагалі притаманне дітям – достатньо згадати особисті враження (коли історичні прототипи героїв або подій цієї книги ще не були відомі малолітнім реципієнтам без спеціального коментаря), або рецепцію Джейн Ейр в однойменному романі Ш. Бронте: десятирічній дівчинці у цих «Подорожах...» подобався саме фантастичний аспект, який нагадував британську нижчу міфологію (ельфи, феї тощо). Справжнє призначення і зміст цієї книги – сатиру – героїня, звичайно, ще «не вловлювала», але саме це у цьому разі не важливо. Отже, Дж. Свіфт відповідав і

відповідає й англійському національному несвідомому, й українському. Оскільки письменник був ірландцем (ментальні особливості його нації простежуються в його творах) і більшу частину життя провів у рідній Ірландії, то можна сказати і про такий феномен, як Irishness, «ірландськість», імпліцитний і у Свіфта, і в інших англословних ірландців, ідентифікованих сьогодні як англійських письменників: О. Вайлда, Дж. Б. Шоу й ін. Отож, Свіфтове несвідоме ірландське, так само як несвідоме М. Гоголя, Є. Гребінки, О. Стороженка й інших українських письменників – російськомовних або білінгв – саме українське. Переклади вибраних поетичних творів Дж. Свіфта належать М. Стрісі [2, 152–153], і відтак цікаво порівняти оригінал і українську інтерпретацію, застосувавши контекстуальний метод, а також указавши на український аспект. Це завдання мотивується і складністю перекладу віршів Дж. Свіфта через полісемію та вимоги еквівалентності й еквілінеарності.

**Мета** статті – дослідити проблеми і варіативність українського перекладу під час відтворення фемінінних персонажів у поезії згаданого автора. Відповідно, мета передбачає вирішення таких **завдань**: 1) здійснити біографічний аналіз, порівнявши особливості життя Свіфта з аналогіями в українській культурі; 2) зіставити вірші «Дафна» і «Філіс, або ж Поступування у любові», зокрема простежити релігійний і правовий аспекти, а також дослідити питання відтворення експресивної лексики; 3) порівняти з обраними текстами приписуваний українській бароковій поетесі Олені Копоть-Журавницькій (1525 – рік смерті невідомий) віршований пасквіль «Хто йдеш мимо, стань годину, / Прочитай сію новину...»; 4) з метою контекстуального висвітлення задіяти біблійний аспект: зіставити постулати зі Свіфтових віршів і відповідні твердження Святого Письма (яке мало величезний вплив на англійську культуру). Мотивація – те, що сам Свіфт був англіканським священиком; 5) для розвитку окресленого підходу проаналізувати феномен жіночого пророкування, у зіставленні з творами Лесі Українки.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Для об'єктивного аналізу потрібно з'ясувати погляди самого автора. У попередній статті вже наголошувалося, що Дж. Свіфт не був антифеміністом, наполягав на жіночій освіті (особливо як на свій час) і дотримувався прогресивних поглядів у питаннях статі. Крім того, у згаданій статті розглянуто неодноразово описуваний ним у поезіях ідеальний образ Стелли як доброчесної дівчини [10]. Відтак, цікаво зіставити цей образ із негативними або просто нестандартними фемінінними персонажами Свіфта. Таке дослідження вже здійснювалося (на прикладі поезії про Філіс [12]), причому воно має перспективу продовження. Тому для здійснення поставленої мети предметом аналізу обрано вірші “Daphne” і “Phyllis, Or, The Progress of Love” (1716).

Біографічний аспект певною мірою зможе висвітлити Свіфтову рецепцію в гендерному питанні. Зокрема, помітне романтизування, літературна гра у стосунках із жінками, що були вихованками Дж. Свіфта як адміністративного діяча (у цій функції та протегуванні жінкам він дещо нагадує гетьмана Івана Мазепу). Під іменем Стелли у поезіях описано сироту Естер Джонсон, якою опікувався Свіфт. Є гіпотеза, нібито письменник таємно повинчався з нею 1716 р., але підтвердженнь цьому немає, хоча більшість сучасників (і начебто сама «Стелла») обстоювали цей факт. Інша романтична героїня («Ванесса») – Естер Ваномрі, теж Свіфтова вихованка, відома епістолярією до письменника. Взагалі, якщо відкинути припущення й домисли, а спиратися на самі факти, то можна вибудувати аналогії з біографіями українських діячів XVIII ст. – наприклад, графа, а потім найсвітлішого князя Олександра Безбородька, який не був одружений і не мав сина, однак мав при дворі Катерини II (а більше – Павла I) надзвичайне кар'єрне зростання. Що ж до XVII ст., то знову згадується І. Мазепа, чий шлюб із Ганною Половець-Фридрикевич більше нагадував фіктивний. Кар'єра, забезпечувана вищими імперськими колами представникам нетитульної нації, була обміном на згоду не мати власної родини та нащадків (це стосувалося колоніальних націй: українців, ірландців та ін.). Існував подвійний стандарт: державцям – неросіянам (неполякам чи неанглійцям тощо) дозволялося мати нешлюбні зв'язки (як у графа Безбородька), але не законних дітей.

**“Daphne”.** Варто наголосити на формальних особливостях оригіналу, де простежується історичний контекст, взаємозв'язок із творами інших авторів. Зокрема, характеризуючи поему попередника Дж. Свіфта Семюела Батлера (Samuel Butler, 1612–1680) «Гудібрас» (“Hudibras”, 60-ті рр. XVII ст.), С. Трош (Сластьон) наводить факт, що цей твір написано «гудібрастичним (hudibrastic) типом вірша, винахідником якого є сам поет. Для поеми він вигадав іроікомічну

систему віршування: римована схема типова для олександрійського вірша (aa, bb, cc, dd, і т. д.), проте для гумористичності Батлер додає частотну (кожну четверту) жіночу риму» [11, 281]. Як пояснює дослідниця, «гудібрастичний тип римування згодом стане традиційним для сатири. Так, майже всі поетичні твори Джонатана Свіфта написані гудібрастиком» [11, 281]. Цікаво дослідити версифікаційні особливості на прикладі вірша Дж. Свіфта «Дафна» (“Daphne”), де наявні складники рими та повтори: їх ужито з метою підсилення, фактично переконання невідомого адресата у наслідках поведінки. Наприклад: “*Or in folly still befriended her, / But have no concern to mend her; / Lose not time to contradict her, / Nor endeavour to convict her*” (J. Swift) [16, 499] (виділено нами. – О. С.).

У разі гудібрастика: йдеться про тяглість поетичної традиції, причому не лише формальну, але й змістовну. Спостерігаємо закономірність: говорити високим стилем про низьке (бурлеск доби класицизму), і, навпаки, низьким – про високе, між тим високий стиль у процесі оповіді несподівано знижується, або ж текст являє собою цікаву «зигзагоподібність». (Тут цікаво згадати метафізика Дж. Донна, який міг метафорично, високими словами, описувати низьке. Наприклад, вірш «Блоха» – “The Flea”, українською перекладений мною). І С. Батлер, і Дж. Свіфт – класицисти, але вони не остаточно розірвали свої зв’язки з бароковою традицією, уже іронічно опрацьовуючи її здобутки, «загальні місця» (скажімо, античні алегорії), надаючи героям ерудиції, звертаючись до культури тілесного низу тощо. Це не антибароко, але скоріше його переосмислення.

Що ж до жанру віршів Дж. Свіфта, цікавих для конкретного аналізу, є твердження, що ці твори «з експліцитною гендерною тематикою – посланням-зверненням» [12, 98]. Вони не завжди прямо адресовані конкретному жіночому суб’єкту (Стеллі, Дафні, Філіс та ін.), натомість докладно характеризують його. Автор зумисно дає героїням поширені романтичні імена, але іронічно демонструє невідповідність їхніх учинків і натури «іміджу» (винятком є Стелла).

Дафна у Свіфта, вочевидь, умовне ім’я «романтичної» героїні, в англomовному світі воно вживається і сьогодні. Але в інших Свіфтових віршах – це німфа. Образ Дафни в однойменному вірші – це скоріше образ антигероїні, проте змальований не без поблажливості й навіть подекуди симпатії (на відміну від нерозважливої та розпусної Філіс у вірші «Філіс, або ж Поступування у любові» – “Phyllis, Or, The Progress of Love”, 1716, українською переклав М. Стріха). Якщо і Дафна, і Філіс (яка втекла від батьків і нареченого з коханцем сумнівної репутації) – антигероїні, то все одно їх не слід ототожнювати. Скажімо, описуючи надто критичну, нетерпиму в бесідах (зведених жіночим персонажем до дебатів) поведінку Дафни, автор не згадує про характер її любовних стосунків або взаємин із батьками. Її біографія невідома, не сказано, хто конкретно ця Дафна. Цілком можливо, що у вірші «Дафна» йдеться про платонічне кохання, інтелектуальне спілкування з чоловіками, і тут фігурує цікава антитеза зовнішньої жіночої чарівності (тобто форми) і невідповідного змісту (душі Дафни, стилю поведінки, який не вкладається у прийнятні норми). Дафна неординарна особистість, і Дж. Свіфт це визнає. Вона нестерпна у спілкуванні, проте – парадокс – підтримувати з нею стосунки цікаво. Ліричний герой намагається збагнути її мотиви, однак автор застерігає, що це не вдасться (тобто у тексті наявний маскулінний погляд на фемінінні проблеми, зокрема так звану жіночу логіку). Це протистояння рації та інтуїції. Як і Філіс, Дафна – максималістка, не сприймає неоднозначності. У своєму егоцентризмі вона йде далі й приймає тільки власні аргументи. Якщо розглядати образ цієї героїні в історичному ключі, то стають зрозумілі деякі причини: по-перше, молодий вік персонажа, по-друге, протестантське середовище. Дафна може наслідувати поведінку жінок у пуритан та інших деномінаціях: отримавши право висловлюватися публічно і викривати інших, навіть проповідувати, ототожнюючи себе зі старозавітними пророцями, англійські жінки створювали собі навіть сміховинну репутацію (це відбито й в художній літературі: роман В. Скотта «Пуритани», де фігурує ревна і навіть кумедна проповідниця матінка Моз; нетерпимі висловлювання Едіти у драматичній поемі Лесі Українки «У пущі» тощо). Така поведінка мотивувалася «ефектом маятника», реакцією на те, що до проголошення нового вчення жінки з нижчих соціальних верств мали обмежені права. Але описана поведінка йшла в розріз із настановами апостола Павла до жінок у церкві: «Жінки ж, як у всіх церквах святих, нехай мовчать, їм бо не дозволено говорити; нехай будуть у покорі, як і закон говорить. Коли хочуть чогось навчитися, хай спитають у дома

своїх чоловіків: бо непристойно в церкві жінці говорити» (I Кор., 14: 33–35) (тут і далі – цитати зі Святого Письма даються у перекладі о. І. Хоменка [8]). Ці слова відбито у драматичній поемі Лесі Українки «В катакомбах» (1905), де одна з героїнь, християнка-рабиня, божеволіє від того, що її дітей продано (у монолозі ототожнює себе з Рахіллю, чий нащадки загинули), і явно потерпає на релігійну істерію. Слова єпископа на пояснення іншої жінки стану пророчиці: (саме так авторка називає рабиню): «Великий наш апостол заповідав: / “А жінка серед збору хай мовчить”» [13, 242]. Але у цитованому новозавітному уривку йдеться про поведінку під час говоріння мовами (тобто коли на християн сходив Святий Дух). У попередньому розділі апостол не проти жіночих пророкувань і просто надавав настанови стосовно зовнішнього вигляду: «А кожна жінка, що молиться чи пророкує з непокритою головою, соромить свою голову...» (I Кор., 11: 5). Отже, щодо Святого Письма слід застосувати контекстуальне прочитання.

Тезаурусний аналіз виявляє складність для українського поетичного перекладу, оскільки Дж. Свіфт у багатьох текстах свідомо вживає полісемантичні лексеми, в оригіналах наявна певна гра слів, що створювала відповідні асоціації у тодішніх реципієнтів. Як ілюстративний матеріал наводиться мій невиданий переклад. Варто вказати у цьому лексиконі багатозначні слова. Зокрема, початок вірша: “*Daphne knows, with equal ease, / How to vex, and how to please; / But the folly of her sex / Makes her sole delight to vex*” (J. Swift) [16, 498]. Далі автор розвиває проблеми жіночої натури (в уяві чоловіків): “*Never woman more devised / Surer ways to be despised*” (J. Swift) [16, 498]. Це парадоксальна особистість: “*Paradoxes weakly wielding, / Always conquer’d, never yielding. / To dispute, her chief delight, / Without one opinion right*” (J. Swift) [16, 498]. Отже, Дафна з власної волі не поступається у суперечці й наполягає на своєму, навіть коли її аргументи зруйновано. Доводити їй свою думку адресант (йдеться про чоловічий персонаж) повинен дискусійно, бо з власної волі Дафна не погодиться з чужими аргументами – ось чому героїня «завойована» (*conquer’d*). В історико-міфологічному контексті (відомому автору) можна розглянути чоловічо-жіночі (або навіть дівочі) дебати як боротьбу з амазонками. Отже, тут і гендерний, і комунікаційний аспекти, причому останній межує з бойовим.

Проблема українського відтворення виникає вже з другого рядка першої строфи через еквіритмічність, еквілінеарність і полісемантичність, наприклад: *to vex* – «докучати», «дратувати», «сердити», «хвилювати». І у Філіс, і у Дафни головна риса – нерозважливість (у Дафни – це *folly*). Слово *folly* багатозначне: це «нерозсудливість», «дур», «безумство», «забаганка», «нерозважлива поведінка», «недомисел», «дурний учинок». Отже, Дафні притаманні й нерозважливі (дурні) слова, й учинки. *Yielding* – «поступливий», «м’який», «нестійкий». *Cavil* – «прискіпуватися», «кляузничати», «знаходити вади», «чіплятися» (може бути дієсловом та іменником). Дафна прискіпується до співбесідника. Спілкування, а точніше суперечки з Дафною, причому з боку фемінінного суб’єкта, автор називає *combat*, тобто «бій», «битва»; «боротися»; «стройовий», «похідний». У нашому перекладі: «Сперечання – втіха їй: / Доказ лиш один правий: / В битві – лиш її закон, / Не зважає на резон». Дафна вишиковує свої аргументи як війська, її поведінка у чоловічому сприйнятті не жіноча. Докази героїні позначені епітетом *odd*, тобто «дивні», «хімерні», «ексцентричні». Також як іменник *odd* – це «удар». Більше зрозумілий прикметник *peevish* – «дратівлива», «сварлива», «вередлива». Вичерпно характеризує мету Дафни дієслово *to contradict* – «суперечити», «спростовувати», «заперечувати», звідси *contradiction*. Оригінальний вибір слова *creed*, яке означає «віровчення», «символ віри» (від лат. *credo*), «переконання», «віра». Епітет, що характеризує Дафну, *wilful* – «зумисна», «свавільна», «уперта».

Інше питання – статус. У кінці вірша автор пропонує тріаду образів, де один фемінінний (Дафна) і два маскулінні (невідомий адресат тексту – можливо, невдалий опонент Дафни чи навіть її кавалер, та сам автор). Себе поет іменує «декан» – *Dean*: “*Thus you have the case in view, / Daphne, twixt the Dean and you*” (J. Swift) [16, 499]. Дж. Свіфт був деканом Собору святого Патрика у Дубліні (St Patrick’s Cathedral). Церковна посада декана (настоятеля або окружного вікарія чи архіпресвітера) є у католиків і протестантів, відповідник у православ’ї – благочинний. Сам письменник походив із протестантської родини. Деканат у цьому разі – об’єднання парафій, лат. *decem*, гр. *deka* – «десять». Лексема *dean* відома в англійській мові з XIV ст., походить від старофранцузького іменника (*deien*), що має коріння у пізньоантичному латинському слові *decanus* – «голова над групою десятих ченців у монастирі». Спочатку цей іменник означав

«начальник над десятима солдатами» [14], тобто «десятник». Був англосаксонський відповідник – *teopingealdor* [14]. Отже, помітно, що військові чини та церковні (а згодом і освітні) посади ототожнювалися, і можна припустити, що автор не випадково підкреслює свій статус декана, а з огляду на загальний бойовий дух вірша. Фактично це настанови перед боєм – іронічні, але сублімовані. Так само поет, творча особистість у Дж. Свіфта, дорівнює воїну. Як декан автор фактично виступає посередником між Дафною і невідомим адресатом вірша (можливо, молодшим, ніж поет). Автор і ліричний герой ділиться негативним досвідом у комунікації з Дафною. Кінцівка вірша відкрита: “*Heaven forbid he should despise thee, / But he’ll never more advise thee*” (J. Swift) [16, 499]. Тобто слушної поради адресант надати неспроможний.

“*Phyllis...*” Здійснимо порівняльний аналіз образів Філіс і Дафни у стосунках із чоловіками. Філіс намагається виступати як незалежна, і цим навмисно дотримується протилежної в контексті моралі поведінки. Її наречений (обраний батьками) змальований безбарвно, це узагальнено-позитивний персонаж, до вінця кинутий молодою. Натомість коханець Джон (фактично безіменний, бо автор спеціально дає йому надто поширене ім’я) виступає як альфонс, можливо, кримінальна особистість, причому для «колориту» ще й хворий на сифіліс – в оригіналі на це натякається, а у перекладі прямо сказано: «*Бо в жінки – місія велика: / Утримувати чоловіка; / Як ще й на пранці хворий він, / Гаман потрібен не один: / Хірурги ж різать не готові / Лиш з християнської любові!*» [17, 153]. До теми хвороби Свіфт неодноразово звертався у поезії. Згадаймо його вірш “*To Stella Visiting Me In My Sickness*”. Тут, можливо, проглядаються й біографічні причини, зокрема, у наступних віршах: 1723 р. від туберкульозу вмерла «Ванесса», а 1728 р. від віспи пішла у вічність «Стелла».

В оригіналі “*Phyllis...*” ще іронічніше сказано про місію жінки: “*In kindness to maintain her spouse...*” (J. Swift) [17, 113], дослівно: «у доброті підтримувати подружнього чоловіка», тобто це й відгомін церковного повчання нареченої при вінці. Як священник Свіфт чудово знав таїнства (також він сповідав). Дружина має бути доброчесною (Філіс протилежна цій чесноті), проте має бути доброю і доброчесною для свого утримання (натомість Джон її не жаліє). Далі: “*Till swains unwholesome spoiled the trade; / For now the surgeon must be paid, / To whom those perquisites [грошова винагорода додатково до платні. – О. С.] are gone, / In Christian justice due to John*” (J. Swift) [17, 113]. Автор спеціально розвінчує романтику, адже Філіс чинить хибно і через те, що начиталася відповідної літератури. *Swain* означає «залицяльник», а ще «сільський пастушок», тобто тут автор, можливо, іронізує і з Аркадії, популярної в літературі. Варто згадати «Аркадію» елізаветинця сера Філіпа Сідні (досліджену М. Стріхою, С. Сластьон (Трош), О. Смольницькою, В. Шереметьєвою й ін.). (Порівняння названих мотивів у поезії С. Батлера, Дж. Свіфта і В. Вовк [9]). Можна вибудувати паралель Дафніса і Хлої.

Характеристика персонажів Свіфтом (Філіс і Джона) – «*кішка й пес... лотр і бл...дь*» [17, 153] (“*Cat and Dog, and Rogue and Whore*” (J. Swift) [17, 113]). Діалектна лайлива лексема «лотр» відповідає оригінальному *rogue* – «волоцюга» (цей англійський іменник зафіксовано в 1560 р.), спочатку – мандрівний злиденний школяр (студент із Оксфорда тощо) [15]. У Середньовіччі та пізніше така «верства» часто харчувалася милостинею; можна згадати й лірику вагантів, де це відбито. Сьогодні назване англійське слово означає «негідник», «шахрай», а ще «вигнанець». Лотр – це, за Б. Грінченком, «вор, разбойник, грабитель, бездельник, плут, негодяй» [3, 223]. Фемінітив «лотра» означає розпусницю [3, 223]. Цікаві роздуми на тему відтворення лайливої (зокрема, ненормативної) лексики з англійської мови належать Г. Міраму, який пропонує передавати подібні слова «у найгіршому випадку “Чорт!”, а геть не те, що ... приписують перекладачі деяких телевізійних фільмів» [7, 40–41], і далі розвиває цю думку. Ставлення до непристойностей в англійській, німецькій, скандинавській культурах інше: там вважається неприпустимим вживати слова на кшталт *devil, hell*, а також згадувати Господа Бога. У цьому аспекті показова ілюстрація з роману Гарпер Лі «*Иди, вартового постав*» (“*Go Set a Watchman*”): Джін-Луїза Фінч каже батькові, Атикусу, що у сварці не кляла свою тітку Александру (прикметна полеміка: «*А вона мені сказала, що кляла. – Я нагрубляла, але не ляхословила*» [6, 43] – тут і далі уривки з роману в перекладі Т. Некряч), і авторка наводить мотивацію: «*Коли Джін-Луїза і її брат були дітьми, Атикус якось провів чітке розмежування між копологією – і богохульством. З першим він ще міг змиритися, але не терпів, коли в це втягували Бога*» [6, 43]. Відтак, враховуючи ментальні особливості (на

чому наголошував Г. Мірам), не варто одразу калькувати ненормативну лексику ненормативними (обсценними) аналогами в українській мові, інакше вийде навмисне загроблення, на кшталт перекладів Шекспіра А. Радловою або Ю. Андруховичем. Іншими словами, тут слід відтворювати скоріше не літеру, а дух. Проте деякі випадки вимагають відтворення і літерою, що неодноразово ставало предметом полеміки. Наприклад, історії перекладу ХХ ст. відома критика І. Кашкіним перекладу Г. Шенгелі поеми Дж. Г. Н. Байрона «Дон Жуан». Один із пунктів – застосування перекладачем ненормативної лексики (на позначення поведінки Катерини II). На ці закиди букваліст Г. Шенгелі у так і не опублікованій статті відповів, відстоюючи «грубу істину» поета: *«Поняття “розпусниця” передається в англійській мові багатьма словами: fornicatress, loos women, streetwalker, courtesan, prostitute, strumpet, harlot, quean, whore. Останнє слово у всіх словниках зазначене, як «вульгарне», тобто, у цьому разі, грубе, непристойне. Байрон застосовує саме це слово в IV, 17 і в VI, 92 і пише його через тире: Whose husband only knows her not a wh-re і As greatest of all sovereigns and w-s (про Катерину II)»* [1]. До речі, це слово вживається навіть у народних англійських і шотландських романтичних баладах, де мова (англійська, скотс тощо) архаїчна, а, відтак, не до кінця сформована щодо (не)нормативності, наприклад, так в одному з варіантів любовної балади “Annachie Gordon” («Аннакі Гордон»). Батько каже Джінні, яка кохає бідного рибалку Аннакі й не бажає виходити заміж за дібраного їй багатого лорда Солтана: *“In came her father, tripping on the floor, / Says, «Jeanie, ye’re trying the tricks o’ a whore»”*. У моєму перекладі: *«Спустивсь її батько і каже він їй: / “О Джінні, твій тонор лише для новій”»* (з неопублікованого архіву, 2015). До переліку Г. Шенгелі можна додати і більш високе слово *adulteress* («перелюбниця», «чужо ложниця») у романі Н. Готорна “The Scarlett Letter”.

Інший аспект вірша Свіфта – правовий. Філіс прагнула незалежності, втікаючи від батьків, проте реальність показала їй зовсім інше. Текстологічний аналіз Свіфтових віршів, доповнений контекстуальним, дедалі виявляє несподівані, проте логічні паралелі. Наприклад, оцінка Дж. Свіфтом «чеснот» персонажів може перегукуватися зі словами апостола Павла: *«Чи не знаєте, що той, хто пристає до блудниці, є з нею одним тілом? Бо “будуть, – каже, – двоє одним тілом”. Хто ж пристає до Господа, є одним духом»* (I Кор. 6: 16–17). Герої вірша зневажили Божий закон, а їхні стосунки, побудовані лише на фізіології, – пародія на шлюб. У таких стосунках Філіс не має прав, а самі обов’язки (тимчасом як офіційний шлюб надавав права), на чому й наголошує Свіфт. Отже, «кішка й пес» варті одне одного. Автор, безперечно, пам’ятав слова апостола Павла, як і взагалі Святе Письмо. Зокрема, йдеться саме про Біблію (під батьківським заповітом синам) в одному з найперших памфлетів Дж. Свіфта «Оповідь Барильця» (“A Tale of a Tub”, 1696–1697, українські переклади назви: «Казка бочки», «Казка про діжку» тощо, соціально-філософський зміст досліджено В. Білецьким). Отже, у наступних дослідженнях простежуємо паралелі у текстах цього письменника, здійснивши комплексний аналіз.

Характеристики Філіс і Дафни можна зіставити з карикатуризованим образом луцької шляхтянки Ганни Журавницької (з дому Борзобагатої) у бароковому віршованому пасквілі 1575 р., відомому за третіми і четвертими рядками: *«Чи єсть у Луцьку білоглова<sup>1</sup>, / Як та пані ключникова?»*, приписуваним Олені Копоть-Журавницькій, або Жоравницькій, чи її чоловіку Яну (Івану) Журавницькому. Також вважають, що твір було написано удвох. Є версія, що це стилізація О. Левицьким (хто, власне, і переповів судову справу в «Київській старовині»), бо оригіналу вірша не знайдено (приватне повідомлення М. Стріхи). Але, принаймні, у судовій справі гродської книги чітко сказано, що такий вірш існував. Отже, якщо припустити автентичність українського твору, то вийдуть такі паралелі. Філіс: *“She trembled when a man drew near; / Salute her, and she turned her ear...”* (J. Swift) [17, 111] – *«Хіде мужчини не прогавить, / А вухо враз туди наставить...»* [17, 152]. У пасквілі: *«Хочай вѣкъ подобный мае, / А розпусты не встыдае; / Убирается в форботы, / Лечь не дбае про честноты / На що модлы ей, офѣры? / Абы булы кавалѣры!»* [4, 98] (тут і далі текст цитується в оригінальному правописі та з оригінальною лексикою; «форботи» – мережива [4, 98]). Тобто описуваній героїні (чи антигероїні) не потрібні молитви й офіри у церкві, помітне

<sup>1</sup> «Білогловими» в Україні згаданого періоду називали заміжніх жінок, бо вони покривали голову, пов’язуючи її наміткою.

віддання переваги не сакральному, а профанному (причому виразно профанному: не душі, а тілу). Відмінність двох проаналізованих образів полягає у тому, що Філіс – молода й недосвідчена, Ганна Журавницька – літня (особливо у той час). Дж. Свіфт докладно описує, як Філіс утекла з Джоном – в українському вірші є детальне змалювання бенкетів Ганни Журавницької, у відсутність чоловіка, у колі залицяльників, та іронічно підсумовується: «*Не вертайся, мужу, теды!*» [4, 98]. Дж. Свіфт наприкінці засуджує Філіс і Джона – в Олени Копоть теж дидактична кінцівка, навіть настанова чоловіку: бити дружину, щоб забула про розпусту («*Нехъ забуде про вшетечность*» [4, 98]). Можна провести паралель: у спілкуванні з Дафною Дж. Свіфт радить іншим (чоловікам) тактику: «*Як до змін у вас відраза – / Відстань збільшуйте щоразу: / В нерозважнім спілкуванні / Надаремне виховання, / Надаремні сперечання, / Намагання викривання. / Протиборство втішине їй – / Що ж, розбіжність вам у бій: / За девіз тримайте свій: / Протилежне радьте їй; / Як права, кажіть докір – / Помудрішає з тих пір*». Проте далі автор сам спростовує власні поради, з огляду на жіночу гнучкість або навіть хитрість: “*No – that scheme will ne'er succeed, / She has better learnt her creed; She's too cunning and too skilful, / When to yield, and when be wilful*” (J. Swift) [16, 499] – «*Ні – це програшна інтрига: / Дафна віда, наче книгу; / Як їй треба – злагідлива, / Як їй треба – бунтівлива*». «Програшна інтрига»: в оригіналі багатозначна лексема *scheme* – «план», «програма», «система», «інтрига». Дієслово *to scheme* означає «плести інтриги». Автор прямо отожднює спілкування з Дафною і бойові дії. Далі натякається на дволикого Януса: «*В неї вдача – два свічада – / Для помилок і для ладу: / Те – і грізне, і нещадне; / Це – улесливе, принадне...*». Зовнішня привабливість Дафни і її позірне віддання данині етикету змальовуються поетом як оманливі: ось чому ліричний герой готовий тікати за десять тисяч миль від усміхненого обличчя.

У разі найпершої української світської поетеси (відомої саме письмовими творами) наявна жіноча оцінка жіночої поведінки, у Дж. Свіфта – чоловіча оцінка аморального образу дівчини. В українському вірші йдеться про конкретні персонажі – подружню пару Журавницьких. Натомість у Дж. Свіфта Філіс, ймовірно, мала конкретний прототип, і тодішні читачі впізнавали описану історію, але сьогодні аналізований твір сприймається більше як дидактичний, а образ героїні – узагальнений.

**Висновки та перспективи подальшого дослідження.** Здійснений аналіз виявив подібні риси у біографіях і творчих мотивах Дж. Свіфта та поетичних принципах його українських сучасників, розвинутих за доби неоромантизму (Леся Українка), оскільки основою стала Біблія (відбиток жіночого статусу – вірш «Дафна»). Паралелі вірша «Філіс...» із пасквілем Олени Копоть-Журавницької продемонстрували інтуїтивну спільність принципів карикатури, змалювання антигероїні. Історичний і релігійний контексти (співвіднесений з юридичним через умови тодішньої доби), узяті до уваги з огляду на церковну посаду Свіфта, виявили імпліцитні риси у поезії «Філіс...», зокрема ставлення автора до вибору заголовної героїні. Дослідження показало, що найповніше тексти стають зрозумілими під час компаративного аналізу в комплексі, і наскрізних персонажів (Філіс, Дафна) зокрема. Більшість поезій Дж. Свіфта вимагають українського перекладу і комплексного розгляду, тому вітчизняна «свіфтологія» («свіфтознавство») має велику кількість завдань.

#### Джерела та література

1. Азов А. Поверженные буквалисты. Из истории художественного перевода в СССР в 1920–1960-е годы [Электронный ресурс] / А. Азов. – М. : ВШЭ, 213. – 304 с. – Режим доступа: [http://www.e-reading.club/bookreader.php/1032070/Azov\\_-\\_Poverzhennye\\_bukvalisty.html](http://www.e-reading.club/bookreader.php/1032070/Azov_-_Poverzhennye_bukvalisty.html). (Дата обращения : 12.02.2016).
2. Британські поети XVI–XVIII століть : вірші / пер. з англ. М. Стріхи // Київ : літ.-худ. і громад.-політ. журн. письменників України. – 2016. – № 11/12. – С. 152–153.
3. Грінченко Б. Словник української мови. Т. III : К-Н / упоряд. з додатком власного матеріалу Б. Грінченко ; за ред. С. Єфремова, А. Ніковського. – 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Горно, 1928. – 479 с.
4. Левицкий О. Очерки старинного быта Волыни и Украины. 1. Пасквиль и суд / О. Левицкий // Киевская старина. – Год восьмой. – Т. XXV. – Апрель-июнь 1889. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1889. – С. 98.
5. Лист Віри Вовк до Ольги Смольницької від 30 травня 2017 р., 16:10. (З особистого архіву Ольги Смольницької).
6. Лі Г. Иди, вартового постав : роман / Гарпер Лі ; пер. з англ. Т. Некряч. – К. : Вид. група «КМ-БУКС», 2016. – 288 с.

7. Мирам Г. Э. Профессия: переводчик / Г. Э. Мирам. – К. : Ника-Центр, 1999. – 160 с.
  8. Святе Письмо Старого та Нового Завіту / повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами. – Ukrainian Bible 63 DC. United Bible Societies 1990. – 55 М.
  9. Смольницька О. О. Категорія сакрального/профанного у вибраній ліриці Віри Вовк на тему античності та Відродження: компаративний аналіз / О. О. Смольницька // Кременецькі компаративні студії. – 2017. – Вип. VII. [У друці].
  10. Смольницька О. О. Специфіка творчо-комунікативного самовиявлення у вибраних віршах Кетрін Філіпс (1631/32–1664) – англійської поетеси доби Реставрації: перекладознавчий аспект / О. О. Смольницька // Науковий вісник Міжнар. гуманіст. ун-ту. Сер. «Філологія». – Одеса, 2016. – Вип. 25, т. 2. – С. 193–197.
  11. Трош С. Гендерна картина світу в англійській поезії періоду Реставрації (на матеріалі творчості С. Батлера) / С. Е. Трош // Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Сер. «Філологічна». – 2016. – Вип. 61. – С. 280–283.
  12. Трош С. Еволюція гендерного дискурсу в британській поезії кінця XVII – початку XVIII ст. / С. Трош // Іноземна філологія. – 2016. – Вип. 129. – С. 90–102.
  13. Українка Леся. В катакомбах / Леся Українка // Українка Леся. Зібрання творів : у 12 т. Т. 3 : Драматичні твори (1896–1906). – К. : Наук. думка, 1976. – С. 240–262.
  14. Dean (n.) [Electronic resource] // Online Etymology Dictionary. – Access mode : [http://www.etymonline.com/index.php?allowed\\_in\\_frame=0&search=dean](http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=dean). – Accessed: 30.05.2017.
  15. Rogue (n.) [Electronic resource] // Online Etymology Dictionary. – Access mode : [http://www.etymonline.com/index.php?allowed\\_in\\_frame=0&search=rogue](http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=rogue). – Accessed: 30.05.2017.
- Джерела ілюстративного матеріалу**
16. Swift J. Daphne / Jonathan Swift // The Works of Jonathan Swift, D.D. : Miscellaneous poems. Dean of St Patrick's, Dublin; Containing additional letters, tracts, and poems, not hitherto published with notes, and a life of the author, by Walter Scott, Esq. – Vol. XIV. – Edinburgh : Printed for Archibald Constable and CO. Edinburgh ; White, Cochrane, and Co. And Gale, Curtis, and Fenner. London : John Cumming Dublin, 1814. – P. 498–499.
  17. Swift J. Phyllis, Or, The Progress of Love / Jonathan Swift // Ibid. – 1716. – P. 111–113.

### References

1. Azov, Andrei. 2013. *Poverzhennyye Bukvalisty. Iz Istorii Khudozhestvennogo Perevoda v SSSR v 1920–1960-e Gody*. Moskva. [http://www.e-reading.club/bookreader.php/1032070/Azov\\_-\\_Poverzhennyye\\_bukvalisty.html](http://www.e-reading.club/bookreader.php/1032070/Azov_-_Poverzhennyye_bukvalisty.html), na rus. jaz., svobodnyj.
2. Strikha, Maksym, transl. 2016. “Brytanski Poety 16–18 Stolit: virshi”. Kyiv: *Literaturno-Khudozhnii i Hromadsko-Politychnyi Zhurnal Pysmennykiv Ukrayiny*, 11/12: 152–153.
3. Hrinchenko, Borys. 1928. *Slovnyk Ukrainskoi Movy. Tom 3: K–N*, edited by S. Yefremova, A. Nikovskyi. Kyiv: Horno.
4. Levitskii, O. 1889. “Ocherki Starinnogo Byta Volyni i Ukrainy. Tom 1: Paskvil i Sud”. *Kiievskaia Starina. God vosmoi*, XXV: 98. Kiiev: Tipografiia G. T. Korchak-Novitskogo.
5. 2017. *Lyst Viry Vovk do Olhy Smolnytskoi vid 30 travnia, 16:10 (Z Osobystoho Arkhivu Olhy Smolnytskoi)*.
6. Li, Harper. 2016. *Idy, vartovoho postav*. Translated by Tetiana Nekriach. Kyiv: KM-BUKS.
7. Miram, Gennadii. 1999. *Professii: Perevodchik*. Kiiev: Nika-Centr.
8. *Sviate Pysmo Staroho ta Novoho Zavitu. Povnyi Pereklad, Zdiisnnyi za Oryhinalnymy Yevreiskymy, Aramiiskymy ta Hretskymy Tekstamy*. Ukrainian Bible 63 DC. United Bible Societies 1990 – 55 M.
9. Smolnytska, Olha. 2017. “Katehoriia Sakralnoho/Profannoho u Vybranii Lirytsi Viry Vovk na Temu Antychnosti ta Vidrodzhennia: Komparatyvnyi Analiz”. *Kremenetski Komparatyvni Studii*, 8.
10. Smolnytska, Olha. 2016. “Spetsyfika Tvorcho-Komunikativnoho Samoviyavlennia u Vybranykh Virshakh Ketryn Filips (1631/32 – 1664) – Anhliiskoi Poetesy Doby Restavratsii: Perekladoznachnyi Aspekt”. *Naukovyi Visnyk Mizhnarodnoho Humanitarnoho Universytetu. Serii: “Filolohiia”*, 25 (2): 193 – 197. Odesa.
11. Trosh, Sabriie. 2016. “Henderna Kartyna Svitv v Anhliiskii Poezii Periodu Restavratsii (na Materiali Tvorchosti S. Batlera)”. *Naukovi Zapysky Natsionalnoho Universytetu “Ostrozka Akademiia”. Serii: “Filolohichna”*, 61: 280–283.
12. Trosh, Sabriie. 2016. “Evoliutsiia Hendernoho Dyskursu v Brytanskii Poezii Kintsia 17 – Pochatku 18 Stolit”. *Inozemna Filolohiia*, 129: 90–102.
13. Ukrainka, Lesia. 1976. “V Katakombakh”. *Zibrannia Tvoriv: u 12-ty Tomakh. Tom 3: Dramatychni Tvory (1896–1906)*, 240–262. Kyiv: Naukova Dumka.
14. “Dean (n.)”. *Online Etymology Dictionary*. [http://www.etymonline.com/index.php?allowed\\_in\\_frame=0&search=dean](http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=dean). – Accessed: 30.05.2017.
15. “Rogue (n.)”. *Online Etymology Dictionary*. [http://www.etymonline.com/index.php?allowed\\_in\\_frame=0&search=rogue](http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame=0&search=rogue). – Accessed: 30.05.2017.

### Illustrative material

16. Swift, Jonathan. 1814. "Daphne". *The Works of Jonathan Swift, D.D.: Miscellaneous poems. Dean of St Patrick's, Dublin; Containing additional letters, tracts, and poems, not hitherto published with notes, and a life of the author, by Walter Scott, Esq.*, 14: 498–499. Edinburgh: Printed for Archibald Constable and CO. Edinburgh; White, Cochrane, and Co. And Gale, Curtis, and Fenner, London; and John Cumming, Dublin.

17. Swift, Jonathan. 1716. "Phyllis, Or, The Progress of Love". *Ibid*, 111–113.

**Смольницькая Ольга. Воспроизведение особенностей нестандартного фемининного персонажа в украинских переводах избранных сатирических стихотворений Джонатана Свифта.** Рассмотрены различные аспекты украинского перевода стихотворений Джонатана Свифта. Исследование актуально, поскольку данный писатель известен преимущественно как автор «Путешествий Гулливера» и памфлетов, и не оценен в мире как поэт. Приведены сравнения с украинским контекстом. Биографический анализ показывает параллели между частной жизнью и карьерой Дж. Свифта и украинских политических деятелей эпох барокко и классицизма. Материал анализа – стихотворения "Daphne" («Дафна») и "Phyllis, Or, The Progress of Love" («Филлис, или Постепенная уступка в любви»). Во внимание приняты женские персонажи – Дафна и Филлис. С упомянутыми произведениями сравниваем стихотворный пасквиль украинской барокковой поэтессы Елены Копоть-Журавницькой (Жоравницькой). Задействованы библейский контекст и примеры из произведений Леси Украинки. Применен тезаурусный, биографический, компаративный, гендерологический анализы. Проиллюстрированы проблемы, с которыми сталкивается переводчик при интерпретации Свифтовых стихов. Анализируемые тексты приводятся в оригиналах, в переводах Максима Стрихи («Филлис ...») и автора статьи («Дафна»).

**Ключевые слова:** перевод, поэзия, гендер, сатира, барокко, классицизм.

**Smolnytska Olha. The Reflecting the Features of Non-Standart Feminine Character in the Ukrainian Translations of the Selected Satirical Poems by Jonathan Swift.** The various aspects of Ukrainian translations of the poetry by Jonathan Swift are under analysis. This research could be topical because this writer known as the author of "Gulliver Travels" and pamphlets is not evaluated in the world as a poet. The Ukrainian context is compared there. The biographical analysis demonstrates parallels between private life and career of J. Swift and the Ukrainian political personalities of the baroque and classicism periods. The materials of analysis are the poems "Daphne" and "Phyllis, Or, The Progress of Love". The feminine characters, Daphne and Phyllis, are taking into account. The Ukrainian poem (lampoon) of the baroque poetess Olena Kopot'-Zhuravnytska is compared. The biblical context and the comparing with the texts by Lessya Ukrainka are researched. The thesaurus, biographical, comparative, gender studies analyses are given. The research illustrates problems which appear when the translator with the poems by J. Swift works. The poems are given in the originals and the translations by Maksym Strikha ("Phyllis...") and by the author of the article ("Daphne").

**Key words:** translation, poetry, gender, satire, baroque, classicism.